

1903 MAKEDONYASINDA REFORMLARA TEPKİLER: MANASTIR RUS KONSOLosu ALEKSANDIR ROSTKOVSKI'NİN KATLI

Hasip SAYGILI*

Özet

1903 yılı Makedonyası, suikastlar, terör eylemleri, isyan ve isyan bastırma harekâtı ile dış baskılar sonucu reform girişimleri arasında iki Rus konsolosunun öldürülmesine tanık olmuştur. İlkbaharda ilk olarak öldürülen Mitroviçe Konsolosu konusunu Rusya, çok büyük bir problem haline getirmemiştir. Ancak Ağustos ayında Manastır Konsolosu Rostkovski, kendi huşunet ve nobranlığı yüzünden görev başındaki bir nefer tarafından katledilince Osmanlı karasularına bir Rus harp filosu göndermiştir. Rus baskısı altında yapılan divan-ı harp yargılamalarında verilen hükümler ve kriz boyunca yürütülen politikalar, Sultan Abdülhamid idaresinin yetersizliği ve açmazlarını net olarak ortaya çıkarmıştır. Sultan'ın idare-i maslahat politikaları kısa dönemde birçok ağır sorunu ötelirken, bu politikaların yarattığı krizler Makedonya'da Osmanlı varlığını bitirecek gelişmeleri hızlandırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konsolos Rostkovski, Sultan Abdülhamid, Arnavutlar, Makedonya, Komiteciler.

Abstract

Macedonia of 1903 has been witnessed murder of two Russian consuls, among other assassinations, terrorist activities, insurgency and contra-insurgency operations and reform projects as a result of foreign pressures. Czarist Russia didn't make a huge problem out of the first murdered Mitrovitza Consul in spring. But when Bitola Consul Rostkovski had been killed due to his own arrogance and harshness by an Ottoman soldier on duty, a war fleet has been sent to the Ottoman territorial waters in August 1903. Occurred under Russian pressure, verdicts of martial law trial and conducted policies during the crisis demonstrated deficiencies and stalemates of regime of Sultan Abdulhamid explicitly. While Sultan's day-to-day basis policies postponed many heavy problems in the short period, crises created by these policies accelerated formatives which would end the Ottoman rule in Macedonia.

Keywords: Consul Rostkovski, Sultan Abdulhamid, Albanians, Macedonia, Komitadjis.

* Dr. Hasip Saygılı, hasipsaygili@gmail.com.

1878 Berlin Kongresi'nde, Ayastefanos Andlaşması'nın ağır hükümleri değiştirilerek (Fortna, 2008: 47) Girit'te olduğu gibi ıslahat yapılması şartıyla Selanik, Manastır ve Kosova vilayetleri Osmanlı Devleti idaresine bırakılmıştır (Erim, 1953:413). Batılılar tarafından Makedonya olarak anılan söz konusu bölge üzerinde başta Bulgaristan olmak üzere Sırbistan (ve Karadağ) ve Yunanistan'ın ihtirasları artarak devam etmiştir. Bulgar, Sırp ve Yunan çetelerinin yarattığı kargaşalıklar bölgeyi yabancı müdahalesine uğratacak bir gelişme istidadı göstermiştir (İnal, 1982a:1604).

Bâb-ı Âlî, Berlin Andlaşması hükümlerinden olan reformların uygulanmasını bölgede hükümlerinin sonunu getireceği endişesiyle başından itibaren ötelemeye çalışmıştır [(Monroe, 1914: 8), (Tokay, 2003: 51-52) ve (Aksun, 2010: 308, 313)]. Ancak bölgede çeşitli silahlı çete faaliyetleri 1900'lü yılların başında Rumeli'yi yaşanmaz hale getirmiştir. 1902'de Makedonya konusu milletlerarası bir mesele olarak büsbütün içinden çıkılmaz bir aşamaya gelmiştir (Temelkuran, 1972:150). İngiltere, Fransa ve Avusturya-Macaristan bölgede bir reform planı üzerine müzakereye başlayınca Rusya da gelişmelere müdahil olmuştur (Hacısalihoglu, 2008:105). Aynı yılın yazında Rusya ve Avusturya-Macaristan, Sultan Abdülhamid'i reformlar yapılmadığı takdirde dış müdahale ile tehdit etmişlerdir (Ward vd, 1923:373). Müşterek dış müdahaleden çekinen Sultan, 1902 Eylül'ünde çıkan Cumâ-ı Bâlâ'daki Bulgar isyanının (Saatçı, 2004: 50) bastırılmasından sonra Kasım 1902'de Rumeli Vilâyetleri için bazı "tedbirler" almıştır [(Hacısalihoglu, 2008: 106), (Gawrich, 2006: 135)] Bu tedbirler, "*Rumeli vilayetleri hakkında talimat*" (Tokay, 2011: 261) olarak gelecekte bölgedeki jandarma ve polis ile mahkeme memurlarının Müslüman ve Hristiyanlardan teşkilini ve Avrupa vilâyetlerinde bir Genel Müfettişlik kurulmasını öngörmekteydi (Shaw vd, 1977:183). Bu çerçevede Hüseyin Hilmi Paşa, 30 Kasım 1902 tarihinde mülkî, adlî, malî ve jandarmaya ilişkin işlerde geniş yetki ile Selanik, Kosova ve Manastır vilâyetlerinin Umumi Müfettişliğine tayin edilir (İnal, 1982a: 1662). "Vilayat-ı Şahane Müfettişliği" 8 Aralık 1902 tarihinde Selanik merkezli olarak faaliyete geçmiştir (Beydilli, 1996: 86).

Diğer taraftan, Makedonya'da faaliyet gösteren Bulgar komiteleri Osmanlı programını kesin bir dille yetersiz bularak reddeder (Adanır, 1996:169), hatta Hristiyanlardan jandarma olarak alınanları öldürmeye başlarlar (Beydilli, 1996: 94-95). 1902 yılı içinde Bulgar devrimci komitelerinin bölgedeki Rus konsoloslarını katlederek Rusya ve diğer Avrupalı devletleri Makedonya'ya müdahale etmeye kışkırtacağı şayiaları (Duncan, 1988:110) Balkanlardaki krizin derinliğini göstermektedir.

Rumeli vilayetleri özellikle Rusya ve Avusturya-Macaristan tarafından birbirlerine karşı nüfuz kazanma alanı olarak görülmüştü. Dönemin Mabeyn Başkâtibi Tahsin Paşa'ya göre her iki devletin bölgedeki konsolosları "*mesele çıkarmak ve çibanbaşı koparmak*" için özel talimat ile göreve gönderilmekteydi. Tahsin Paşa'nın Sultan Abdülhamid'in de bakış açısını

yansıttığı kabul edilebilecek kanaatine göre konsolosların çalışmalarının maksadı ülkelerinin Rumeli'ye müdahalesini gerektirecek “*meseleler ihdas etmek*”ti (Tahsin Paşa, 1931: 141-142).¹ Bu çerçevede mahalli halkın şiddetle karşı çıkmasına ve Osmanlı Devleti'nin mani olmaya çalışmasına rağmen Rusya, 26 Ocak 1903 tarihinde Kosova'nın kuzeyinde Mitroviçe kazasında bir konsolosluk açmıştır.

Mitroviçe'de açılan konsolosluğa tepkiler sürerken 21 Şubat 1903 günü Avusturya ve Rusya tarafından, diğer Berlin Andlaşması imzacısı büyük devletlerin de tasvibi alınarak Osmanlı Devleti'ne bir reform planı teklif edilir (Garner, 1903: 380). Şubat Programı olarak da bilenen bu plan (Seton vd, 1918:131), bölgede jandarmanın Müslüman ve Hristiyanlardan nüfuslarına göre olması, jandarmanın yeniden teşkilatlanması için yabancı subaylar görevlendirilmesi, Arnavutların kanundışı faaliyetlerinin hemen engellenmesi, “*siyasi suçlar*” nedeniyle yargılanan ve cezalandırılan kişilerin affedilmesi gibi hükümleri kapsamaktaydı (Adanır, 1996: 170-171).

Reformlara Karşı Arnavut Tepkisi

Osmanlı Devleti teklif edilen reform planını iki gün içinde kabul etmiş ve hemen uygulamaya başlamıştır (HHPE, 3/162, 10 Şubat 1318). Bu çerçevede aralarında Damien Gruev, Pere Toşev ve Hristo Metov gibi yüzlerce Bulgar çeteci afla serbest bırakılmış, devrimci komite faaliyetlerine tekrar katılmışlardır (Sowards, 1981: 52). Ancak af ve diğer reform uygulamaları (Teplov, 1903:url)² Rusya'yı tatmin etmezken (HHPE, 1/26, 28 Şubat 1903) Arnavutları patlama noktasına getirmiştir.³

Yeni Pazar, İpek, Priştine, Yakova, Vuçitrin ve Mitroviçe gibi merkezlerde toplanan Arnavutlar reform planı çerçevesinde Hristiyanlardan jandarmaya nefer alınması ve Mitroviçe'de Rus Konsolosluğu açılmasını protesto etmişlerdir. 30 Mart 1903 günü binlerce silahlı Arnavut Mitroviçe'ye saldırmıştır. Mitroviçe'deki 18'nci Nizamiye Tümeni saldırganlara ağır zayıat verdirerek saldırıyı püskürtmüştür. Bu olayın ertesi günü kasaba civarında dolaşmakta olan Rus Konsolosluğu Grigori Şerbina Arnavut bir nefer tarafından vurulmuş ve 10 gün sonra hayatını kaybetmiştir.

Saldırgan idama mahkûm edilmiştir. Cezanın infazının Arnavut infialini alevlendireceğini ve bunun da Rusya için o dönem arzu edilir bir gelişme

¹ Ayrıca bkz. (Beydilli, 1989:85). Anılan dönemde bölgede görev yapmış olan bir subayın anlatımına göre bazı kabile reisleri ve nüfuzlu bir kısım şahıslar konsolosluklardan tahsisat almaktaydı. Ve onlardan aldıkları işaretle Osmanlı Devleti'ne karşı isyan dâhil her türlü kargaşayı başlatabiliyorlardı (Külçe, 1953:20).

² Bu makalede faydalanılan Rusça kaynakların tamamı Sn. Emin Ata Celal Kâzımof ve Sn. Mezahir Agayev tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Kendilerine müteşekkirim.

³ Adı verilmeyen bir Arnavut önde geleni reformlara şiddetli mukavemet gerekçesini “Reformlar Bulgaristan'ı, Şarkî Rumeli'yi ve Girit'i kopardı. Şimdi biz de Kosova, Manastır ve Selanik vilâyetlerinin kâfirlerin eline geçmesini istemiyoruz.” şeklinde açıklamıştır (Teplov, 1903:url).

olmadığını düşünen Rus Çarı cezanın hapse çevrilmesini rica etmiş ve ölüm cezası uygulanmamıştır.⁴ Ancak bölgede gerilimin önü alınamamıştır. İpek ve Yakova'da ikna edilemeyen silahlı Arnavut isyancılar Mayıs ayında zor kullanılarak dağıtılmıştır.

Bulgar Devrimci Komiteleri Eylemleri

Makedonya Bulgar devrimci örgütlerinin stratejisi; bölgede Osmanlı devlet otoritesini olaylarla baş edemez duruma getirip dış müdahale ile Makedonya'da Osmanlı idaresini sonlandırmayı hedeflemekteydi (Aydın, 1989:92).

Komitelerin bu niyetlerinin İngiltere tarafından da bilindiği İngiliz Parlamentosu görüşme tutanaklarından görülebilmektedir. 13 Mart 1903 günü Lordlar Kamarasında konuşan Lord Newton, olaylarda sorumluluğun büyük ölçüde devrimci komitelerde olduğundan bahisle *"eşkiyalık, şantaj, gasp, soygun, cinayet"* gibi yöntemler kullanan eylemcilerin hedeflerinin Türkleri masum Hristiyanları katle zorlayarak Avrupa müdahalesini sağlamak olduğunu ifade etmiştir.⁵ Selanik İngiliz Konsolosunun 23 Temmuz 1903 tarihli raporuna göre de komiteciler sivil Müslüman halka saldırıp onların karşılık vermesiyle olayları tırmandırmaya çalışmışlardır (<http://www.macedonian-heritage.gr>). Komitecilerin tuzağına düşmemek için Osmanlı yönetiminin mümkün olduğunca özenli hareket etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede İngiltere Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Lord Cranborne, 1902 yılında devrimci komitelere karşı asker ve polis dışında sivil Müslüman nüfusun kullanılmaması için valilere talimat verildiğini ifade etmiştir.⁶

23 Temmuz 1903 tarihinde Avam Kamarası'nda konuya ilişkin konuşan Dışişleri Müsteşarı Lord Cranborne, Makedonya devrimci komitelerinin bombalama ve tecavüz dâhil uyguladıkları yöntemlerin Müslüman nüfusun infialine neden olduğu gibi *"medeni Avrupa"*nın kendilerine duyduğu sempatiye de zarar verdiğini açıklamıştır.⁷

Bölgede uzun süre kalmış olan bir İngiliz gezginin tanıklıkları da İngiliz devlet politikasını yürütenlerin Bulgar komitecilerine ilişkin kanaatleri ile paralellik göstermektedir. Gezgin Bayan Durham, aşağıda inceleyeceğimiz İllinden İsyanı'ndan sonra görüştüğü Ohri Bulgar Piskoposunun kendisine isyanın yeterince kan dökülerek dış müdahalenin sağlanmadığından başa-

⁴ Tarafımızdan hazırlanan ve yayın aşamasında bulunan "Sultan Abdülhamid'in Meşruiyet Krizi: 1903 yılında Mitroviçe Rus Konsolosu Grigori Şerbina'nın öldürülmesi" adlı makale.

⁵ Lord Newton yaptığı konuşmada, 1901 yılında İstanbul Rusya Sefirinin de olayların sorumlusunun Bulgar komiteleri olduğu, Türklerin meşru müdafaada bulduklarını ifade ettiğini aktarmıştır. (http://hansard.millbanksystems.com/lords/1903/mar/13/affairs-in-macedonia#S4V0119P019030313HOL_11)

⁶ (<http://hansard.millbanksystems.com>, Ayrıca bkz. (Perry, 1988:112).

⁷ (http://hansard.millbanksystems.com/commons/1903/jul/23/class-ii#S4V0126P0_190_30723_HOC_339).

rısız olduğunu fakat gelecekte daha büyük katliamlarla “*bütün konsoloslar ve yabancıların*” öldürülmesiyle yabancı müdahalesinin sağlanacağını ve “*Büyük Bulgaristan*”ın ne pahasına mal olursa olsun kurulacağını ifade ettiğini yazmıştır (Durham, 1920: 69). Bu ara dönem boyunca bölgedeki Rus konsoloslarının Bulgaristan’dan sızan devrimci komitelerce öldürüleceğine ilişkin haberler üzerine⁸ güvenlik tedbirleri artırılmıştır [Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A.MTZ.(04), 93/14, 2 S 1321 (30 Nisan 1903) ve BOA, TFR.1.KV, 13/3023, 2 M 1321 (17 Nisan 1903)].

Bulgar devrimci komitelerinin ayaklanma niyet ve planlarından haberdar olan Osmanlı idaresinin olayları önlemeye yönelik tedbirler almaya çalıştığı görülmektedir. Ancak bu tedbirlerin “Düvel-i muazzama” tarafından etkisiz hale getirildiği anlaşılmaktadır. 15 Mayıs 1903 tarihli iradeye göre Sultan Abdülhamid, çetecilere karşı şiddetle mukabele edilmemesi için sefirler tarafından sürekli sıkıştırılmaktadır (Aydın, 1989:231).

Bulgar komitelerine karşı etkin tedbirlerin alınamayışının bir diğer sebebi de Osmanlı bürokrasisinin dış şikâyetlere konu olma endişesiyle görevlerini usulünce yapmaktan çekinmesidir. Hükûmet eylemci çetelerin elindeki silahları toplamak isterken, Avrupa devletlerine haber vermekte, Manastır Bulgar Metropolitiğindeki 2.000 kadar tüfek ve cephaneye el kolunması için Vali’nin başvurusuna dahi şikâyete konu olmaması için sonuç almayı neredeyse imkânsız hale getirici kısıtlamalar koymaktadır (Aydın, 1989: 231-233).

Bulgar komiteleri dışarının dikkatini çekecek eylemlere Nisan ayı sonlarından itibaren Rumeli’nin en büyük şehir merkezi olan Selanik’te yoğunluk vermişlerdir. 28 Nisan 1903 günü Selanik açıklarında *Guadalquivir*⁹ adlı Fransız gemisi batırılmış, ertesi gün şehirde 50’den fazla yere dinamit atılmıştır (Sowards, 1981: 53). Ayrıca şehir gaz dağıtım deposu havaya uçurulmuş, Osmanlı Bankası ve Postane bombalanmıştır (Perry, 1988: 128). Aynı günün akşamı Elhamra Tiyatrosu ile Olimpos Meydanındaki birahanelere de bomba atılmıştır (Fazlı Necip, 2007: 328). Olaylar sonucunda en az 180 kişi hayatını kaybetmiştir (Perry, 1980: 203).

Selanik olaylarından kısa bir süre sonra Manastır şehir merkezinde Müslüman nüfus ile Bulgarlar arasında çıkan olaylarda 20 kadar kişi hayatını kaybetmiş (Sowards, 1981: 54), İngiliz Hariciye Müsteşarına göre Vali

⁸ Bulgar komitelerinin Rus konsoloslarını suikast planları o kadar yoğun olarak konuşulmuştur ki 8 Ağustos 1903 tarihinde Rostkovski’nin bir er tarafından “tehevvüren” öldürülmesinden sonra bazı Avrupa gazetelerinde cinayetin Bulgar çetelerince tertip edildiğine dair yorumlar yayınlanmıştır [BOA, A.MTZ.(04), 103/26, 22 S 1321 (30 Nisan 1903) ve BOA, Y.PRK.MK, 15/19, 21 Ca 1321 (15 Ağustos 1903)].

⁹ Dönemin olaylarının tanıklarından Süleyman Kâni İrtem batırılan vapurun adını Guadelquivir olarak aktarmaktadır (İrtem, 1999:223). Yine Atatürk Ansiklopedisine göre de vapurun ismi Guadalquivir’dir (Coşar, 1973:307). Bahsekonu devrin aydınlarından Fazlı Necip’in ilk olarak 1925 yılında yayınlanmış anılarındaki gemi adının Vadi-el Kebir olarak yeni harflere aktarılması okuma hatası olmalıdır (Fazlı Necip, 2007:327).

Ali Rıza Paşa'nın aldığı dirayetli tedbirlerle hadisenin yayılması önlenmiştir.¹⁰ Ancak Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında Makedonya'nın her tarafında çetelerle çatışmalar sürmüştür. Bu çatışmalarda 1.000 kadar Bulgar komitecinin öldürüldüğü tahmin edilmektedir (İrtem, 1999:226). Buna rağmen Bulgar komitecileri planladıkları büyük isyanı başlatmaktan caydırılmamıştır.¹¹ Ancak Osmanlı yönetiminin muhtemel bir isyanı bastırmak için Mayıs ayından itibaren ihtiyatları silahaltına almak dâhil hazırlıklar yaptığı anlaşılmaktadır (Perry, 1980:209).

İlinden Bulgar İsyanı

2 Ağustos 1903 günü Slavların İlinden dedikleri Aziz İlya (Aya İlya, St. Elie, St. Elijah, İlyas Peygamber) yortusunda Makedonya Bulgar komiteleri Osmanlı Devleti'ne karşı silahlı ayaklanma başlatmıştır (Garner, 1903b: 748). İsyancılar öncelikle Müslüman köylerini basıp katliamlar yapmışlardır (Aydın, 1989: 218). Ayaklanmaya Makedonya'daki bütün Hristiyanların silahlı olarak katılması çağrısı yapılmıştır. Ancak ayaklanma çağrısına Bulgarlar dışında diğer Hristiyan unsurlar katılmamışlardır. İsyancılar Üsküp ve Kruşevo'da bazı hükümet binalarını ele geçirmişlerdir.

İsyan başlayınca Osmanlı kuvvetlerinin ihtiyaç duyduğu desteği sağlamakta tereddüt gösteren Arnavut eşrafını Şemsi Paşa ve Kurmay Başkanı Binbaşı Mustafa Fevzi [Çakmak] iknaya uğraşmışlardır. Prizren'de eşrafa Fevzi Bey, Arnavutların Osmanlı Devleti'ne karşı Bulgar komitacılarıyla işbirliği yapmasının tarihe karşı büyük bir vebal olduğunu ifade ederek *"Biz çekilirsek burasını ya Avusturyalılar ve yahud Rusya himayesinde Sırphılar alacaklar."* demiştir. Fevzi Bey'in konuşmasının sonunda *"Türkler çekilirse [Arnavut ateş] sönecek eski kömür haline gelecektir."* ikazı Arnavut eşrafının kararının değişmesine neden olmuş bölgedeki Arnavutlar kitleler halinde orduya katılmışlardır (Külçe, 1944a: 71-72).¹² Rumeli'nin diğer bölgelerinde de Arnavutların Müslümanlık gayretiyle süratle seferber oldukları anlaşılmaktadır (Perry, 1980: 209).

Ciddi bir ayaklanma bastıran Osmanlı Ordusu'nun dönem boyunca kronik olarak iaşe ve teçhizat sıkıntıları devam etmiştir. Söz konusu problemler çeşitli ciddi disiplinsizliklere sebep olmuştur (Tokay, 2003: 52), (Ulubelen, 1967: 40).¹³

¹⁰ (http://hansard.millbanksystems.com/commons/1903/may/14/monastir-massacres#S_4_V0122P0_19030514_HOC_107).

¹¹ Avusturya-Macaristan'ın Manastır Konsolosu Kral'ın 4 Ağustos 1903 tarihli Viyana'ya gönderdiği raporuna göre isyan hazırlıkları kesintiye uğramadan devam etmiştir (<http://www.macedonian-heritage.gr/OfficialDocuments/events.html#44>).

¹² Aynı yazar başka bir eserinde Fevzi Bey'in Arnavut eşrafi ikna için şayet Osmanlı Devleti bu isyanı bastıramazsa Arnavutların Bulgar hakimiyetine düşerek onlara çoban olarak hizmetkârlık edecekleri uyarısını yaptığı ileri sürmüştür (Külçe, 1953:27-28).

¹³ Bir Amerikan gazetesine göre de düzgün iaşe edilemeyen ve aylık alamayan Osmanlı askerlerinin bazıları tüfeklerini satmıştır (The Times, 12 Ağustos 1903).

Ancak anılan sorunlara rağmen İsyân geniş ölçüde Arnavut redif birliklerinin seferber edilmesiyle¹⁴ Ekim sonunda bastırılabilmiştir.¹⁵ Esasen "Avrupalı bir dış güç tarafından desteklenmediği takdirde ayaklanmanın başarılı olamayacağı aşikârdı." (Durham, 1920: 68).

Manastır Konsolosu Aleksandır Arkadiyeviç Rostkovski ve Makedonya'daki Diğer Rus Konsolosları

Rusya, Manastır'da 1861 yılında konsolosluk açmıştır. Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki 1877-1878 savaş dönemi hariç konsolosluk açık kalmıştır. Konsolosluga 1895 yılında Aleksandır Arkadeyeviç Rostkovski atanmıştır. Rostkovski 1860 yılında asil bir Rus ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, diplomat olarak daha önce Sofya, İyonya ve Brindisi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun Kudüs ve Beyrut şehirlerinde görev yapmıştır (Nikitin, 2004: url).

Manastır Konsolosu Rostkovski'nin Makedonya'da görev bölgesinde kendini hiçbir tahdide tabi görmeden ölçüsüz davranmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Sultan Abdülhamid'in Mabeyn Başkâtibi Tahsin Paşa'ya göre, Manastır Rus Konsolosu "karıştırıcı, şamatacı" birisidir (Tahsin Paşa, 1931: 142). Manastır Avusturya Konsolosu Kral'ın 16 Ağustos 1903 tarihli raporuna göre Mayıs ayında çıkan hadiselerde Rostkovski jandarmalara küfretmiş, elindeki şemsiye ile jandarmalara vurmuştur (Sowards, 1981: 55).

Manastır'daki İngiltere Konsolosu MacGregor da 29 Mayıs 1903 tarihinde Selanik Başkonsolosluğuna yazdığı raporda Rus konsolosunun halka ve memurlara karşı nefret doğuracak davranışlar içinde bulunduğunu yazmıştır. Rapora göre MacGregor iki veya üç defa Rostkovski'nin kendisine hizmet eden jandarmalara hakaret ettiğine tanık olmuştur. Bir defasında Manastır Valisi ile beraber bir yere giderken ayağa kalkmayan askerlere ağır sözler sarf etmiştir. Rus konsolosu bu tarz davranışlarıyla her sınıftan mahalli halk arasında kendisine karşı derin nefret yaratmış, diğer misyon temsilcileri "Müslüman nefreti"nin kendilerine de yöneleceğinden endişe eder hale gelmiştir (Perry, 1980: 207).

Bölgeyi ziyaret etmiş olan İngiliz gezgin Bayan Durham'a göre Konsolos Rostkovski görev bölgesini kendi şahsi mülkü olarak görmekte, etraftakilere bir Rus soylusunun *zavallı mujiklerine* davrandığı gibi davranmaktadır. Bir görgü tanığı, gezgine, Rostkovski'nin konsolosluk arabasına asılan küçük bir çocuğu vahşice dövdüğünü, çocuğu konsolosun elinden jandarma-

¹⁴ Sadece Manastır Vilayetinden tahminen 100.000 Arnavut hasat faaliyetini bırakarak isyanı bastıran Osmanlı ordusuna katılmıştır (Perry, 1988:130). İhtiyatların çağrılmasıyla 3'ncü Ordu'nun gücü 96 taburdan 239 tabura yükselmiştir (Sowards, 1981: 56).

¹⁵ Dönemle ilgili Avusturya-Macaristan arşivleri kullanılarak yazılan bir esere göre isyanda 750 komiteci ile 1.500 kadar sivil öldürülmüş ve 50.000 kişi evsiz kalmıştır (Sowards, 1981: 56). Başka bir kaynakta 994 çeteci ve 4.694 muharip olmayan Hristiyan ile 5.328 Osmanlı kaybı olduğu ileri sürülmektedir (Perry, 1988:140).

ların kurtardığını anlatmıştır (Durham, 1920: 70).¹⁶ 1903 Temmuz’unda Manastır’da Rostkovski ile görüşen bir Fransız gazetecinin ifadesine göre de konsolos mahalli halkın sadece haşin muameleden anladığına inanan birisidir (Le Matin, 10 Ağustos 1903:1). Bir Amerikan gazetesi de olaydan sonra yayınladığı bir yorumda, konsolosun Şarklılara karşı ezici davranmanın en uygun muamele olduğuna inanan birisi olduğunu yazmıştır (New York Times, 11 Ağustos 1903:3). Aynı yazıda Mayıs ayında Manastır’ın Mogil adındaki köyüne giden Rostkovski’nin güvenlik çemberine yanaşınca kendisini tanımayan bir çavuş tarafından atının dizgininin tutulması üzerine söz konusu çavuşu kamçı ile dövdüğü¹⁷ hatırlatılmıştır.

Olayın olduğu dönemde Sadârette mektupçu olarak görev yapan tanınmış son devir Osmanlı tarihçilerinden İbnülemin Bey’in ifadesine göre Konsolos Rostkovski, etrafta macera arar gibi dolaşan, siyasi mesele çıkar-maya çalışan bir kimsedir (İnal, 1982b: 2106-2107).

Rostkovski’nin öldürülmesinden sonra yerine geçici olarak bakan Mandelstam’ın da selefinin tavır ve davranışlarını devam ettirdiği, kendisini selamlamayan nöbetçi askere tabanca çektiği yine Avusturya-Macaristan diplomatik raporlarına yansımıştır. Petersburg’da bulunan Avusturya Sefiri, Viyana’ya gönderdiği 19 Ağustos 1903 tarihli raporunda, bölgedeki Rus konsoloslarının davranışlarının Rusya Hariciye Nazırı Kont Lamsdorff’u kızdırdığını ve kendisinin de bu davranışları ülkelerine zarar verecek derecede “budalaca” bulduğunu yazmıştır (Sowards, 1981: 55-56).

Osmanlı İmparatorluğu nezdindeki diğer bazı Rus diplomatik temsilcilerinin de mahalli halk ve Osmanlı memurlarına karşı mütehâkkim ve aşağılayıcı tarzda davrandıkları hakkında çeşitleri kaynaklarda bilgiler mevcuttur.¹⁸ Bu çerçevede Jön Türk liderlerinden Ahmed Rıza Bey, Rusya Sefareti Baştercümanı Maksimof’un “*neferat-ı askeriyemizi*” tokatladığını, Rusların günlük hayatta hemen her şeye müdâhil olmayı bir hak gibi gördüklerini yazmaktadır.¹⁹

¹⁶ Diğer taraftan Prof. Nikitin, Manastır Konsolosu Rostkovski’nin görev yaptığı bölgedeki Arnavutlar tarafından çok sevilen birisi olduğunu ileri sürmektedir (Nikitin, 2004:url).

¹⁷ Kamçı ile dövme Rusya’da 1905 yılına kadar sadece sıradan halka karşı değil, subaylara dahi uygulanan yaygın yasal bir cezalandırma yöntemi idi. Aynı yıl Çar’ın erkek çocuğu olması onuruna bu ceza kaldırılmıştır (Saygılı, 2012: 11-12). Yine Rusya’da kamçı taşıma ve halka karşı kullanma aristokrasi mensuplarının bir ayrıcalığı olmuştur. Tanınmış edebiyatçı Puşkin, Erzurum yolculuğu sırasında Kars civarında bir eve zorla girmek istediğinde ev sahibi itiraz edince “Onun bu hoş geldinine kamçıyla karşılık verdim ben de.” diye yazmıştır (Puşkin, 2008:43).

¹⁸ Ancak Mitroviçe’de 31 Mart 1903 günü vurulan Konsolos Vekili Grigori Şerbina’nın mahalli Müslüman halka herhangi bir sempatisi olmamasına (Leonidoviç, 2003:url) rağmen halkı ve askerî-mülkî yetkilileri provoke edecek tavır ve davranışları görülmemiştir.

¹⁹ Ahmed Rıza Bey Rus diplomatik temsilcileri ve memurların hemen her işe karıştıklarına örnek olarak hayat kadını bir gayrimüslimin Müslüman olmasına dahi Rusya sefaretinin müdahale ettiğini ileri sürmektedir [Şûra-yı Ümmet, 13 Mayıs 1903:3].

Osmanlı Devleti'nin Berlin Sefareti'nin 25 Eylül 1903 günü Hariciye Nezareti'ne gönderdiği *Neue Freire Press* gazetesinde yayınlanmış, daha sonra *Local Anzeiger* ve *National Zeitung* gibi gazeteler tarafından alıntılanmış bir yazıda, bölgedeki konsolosların mahalli halka ve memurlara nasıl yukarıdan ve tahkir ederek baktıkları anlatılmaktadır. Yazıya göre konsoloslar “*kendi mahallinde yapamadığı şeyleri memalik-i şahanedede icraya kendini mezun addeder. O şeyleri ki Osmanlı memurini kadar gözleri yılmamış hiç bir devlet memurini asla ve kat'a tecviz ve kabul edemezler.*” Konsoloslar ahaliye karşı “*domuz*”, “*eşek*” ve “*eşek oğlu eşek*” gibi kelimeleri hemen her gün kullanabilmektedir. Üsküp'te bir konsolos sokak köpeklerini öldürmeyi eğlence haline getirmiştir, bir diğer konsolos nöbet bekleyen bir nefere istasyon kapısını çabucak açmadığından küfür etmekte tereddüt etmemiştir. Bu çerçevede Mitroviçe'de Nisan ayında öldürülen Konsolos Şerbina'nın halefi Maşkof, mahalli Arnavutları birkaç defa dövmeye kalkmıştır. Yine Konsolos Maşkof, Üsküp demir yolu istasyonunda birisini beklerken trenin yaklaşmasına rağmen rayların üzerinden ayrılmayan konsolosluk memurlarından birisini istasyonda görevli polis memuru kolundan tutarak ikaz etmesi üzerine görevli polis memurunu kırbaçıyla dövmeye başlamıştır [BOA, Y.A.HUS, 458/109, 11 B 1321 (3 Ekim 1903)].

Neue Freire Press aynı yazısında Rostkovski'nin de halka ve hükümet memurlarına karşı çok haşın ve “*galizâne*” davrandığını ifade etmiş, bu hareket tarzını İlinden İsyanı sırasında da değiştirmedğini yazmıştır.

Konsolosların Selamlanması

Rus konsolosları için bir rehber olarak hazırlanmış ve incelediğimiz dönemde yayınlanan bir kitapta, diğer ülkelerden farklı olarak Türkiye'deki Çarlık konsoloslarının “*çeşitli yoğun imtiyaz, muafiyet ve avantajlardan*” faydalanacakları ifade edilmiştir (Heyking, 1904: 14). Ancak anılan yayında, konsolosların ev sahibi ülke askerleri tarafından selamlanacağına dair bir kayda rast gelinmemiştir. Esasen 1903 yılı başlarında Manastır'da konsolosların askerler tarafından selamlanması talebi yapılırken uluslararası bir teamüle değil, Osmanlı Devleti'nin diğer bazı vilayetlerindeki uygulamalara atıfta bulunulmuştur (Perry, 1980:208).²⁰

Avusturya-Macaristan'ın Manastır Konsolosu'nun Viyana'ya yolladığı bir rapora göre Rus Konsolosu Aleksandır Rostkovski'nin girişimi ile Osmanlı Devleti askerlerince konsolosların selamlanması uygulaması başlatılmıştır (Sowards, 1981:55). Bu uygulamayı başlatmamak için direnen Manastır Valisi Ali Rıza Paşa, üst makamların emri ile ancak konsolosların üniformalı bulunmaları şartıyla askerler tarafından selamlanmalarına izin vermiştir (Perry, 1980:208).

²⁰ Tanınmış Sibiryalı Tatar Seyyah Abdürreşid İbrahim de Osmanlı askerlerinin Cısır-i Mustafa Paşa'da hiçbir mücbir sebep yokken yabancı yolcuları taşıyan trenleri selamlama geleneğine tanık olduğunu anlatmaktadır (Abdürreşid, 2003: 78-79).

Rostkovski hadisesinden kısa bir süre sonra Üsküp Fransız Konsolosluğu tercümanının da askerler tarafından selamlanması için Osmanlı resmî makamlarına talepte bulunulacaktır (BOA, BEO, 2144/160729, 24 Ca 1321).²¹ Yine Manastır İngiliz Konsolosu kendisini selamlamayan neferi, amiri olan yüzbaşıya şikayet etmiş, yüzbaşının neferin tüfeğiyle kendisine selam durmasını sağlamıştır (Manchester Guardian, 18 Ağustos 1903:7). İncelediğimiz dönemde *Düvel-i Muazzama*'nın misyon temsilcilerinin kendilerini Osmanlı topraklarında mahalli halk ve memurlardan saygı ve nezaket bekleyen misafir memurlar olarak değil, muhataplarını aşağılayarak terbiye etmeye çalışan koloni idarecileri gibi gördükleri anlaşılmaktadır.²²

Osmanlı arşiv belgelerine göre, Rostkovski hadisesinden 20 ay kadar sonra Manastır Rus Konsolosu, askerî fırın önündeki nöbetçinin kendisini selamladığını, nizamiye karakolunda bulunan çavuşa bildirmiştir [BOA, BEO, 2548/191075, 6 S 1323 (12 Nisan 1905)]. Rus konsoloslarının kendilerini hâkim, Osmanlı memur ve askerlerini mahkûm mevkide görmeye devam etmelerine rağmen, kendilerini selamlamadıklarını ileri sürdükleri nöbetçilerin üzerine kamçıyla yürümekten artık sakındıkları görülmektedir.

Rostkovski'nin Öldürülmesi

Makedonya'da Bulgar komitelerinin İlinden İsyanı'nı başlattığı gerilimli atmosferde 8 Ağustos 1903 günü sabahı, Konsolos Rostkovski, yaz dönemi boyunca eşi ve çocuklarıyla yaşadığı Bukova'dan yanında Bulgar öğretmen Mısırkov ile Manastır'a resmî mesaisine gelmiştir (Nikitin, 2004:url). Konsolos şehir içinde Nüzhetiye Karakolu önündeki nöbetçinin kendisini selamladığını görünce arabasından inerek nöbetçiye doğru hiddetle yürüyerek kendisini niçin selamladığını sormuştur. Literatüre göre hadise bu noktadan sonra şu şekilde cereyan etmiştir: Nöbetçi jandarma neferi Halim'in, yanında kavası bulunmaması ve üzerinde resmî konsolos kıyafeti bulunmamasına rağmen kendisini tanımamasına hiddetlenen Konsolos elindeki kamçı ile nöbetçinin üzerine yürümüştür. Türk kaynakları Rostkovski'nin kamçı ile nöbetçinin suratına vurduğunu,²³ Slav kaynakları ise

²¹ Osmanlı makamlarının talebi ciddiye alarak Seraskerliğe görüş sorduğu anlaşılmaktadır [BOA, DH.MKT, 750/20, 17 Ca 1321 (11 Ağustos 1903)].

²² 10 Ağustos 1903 tarihli bir Fransız gazetesindeki Rostkovski'nin katli ile ilgili haberdeki ifadeler konsolosların algısının Avrupa'da ne kadar yerleşik olduğunu göstermektedir. Habere göre olay, "kaba ve terbiyesiz bir askerî saygı sınırları" dışına çıkması üzerine Rus konsolosunun "askere haddini bildirmek istemesi üzerine" meydana gelmiştir (Le Matin, 10 Ağustos 1903:1). Mahalli Müslüman halkın arasında Rostkovski'nin katlinden "Bir köpek öldürüldü." şeklinde söz edilmesi (New York Times, 29 Ağustos 1903:2) Rus konsolosunun görev bölgesinde nasıl algılandığına ilişkin bir fikir vermektedir.

²³ Olayın olduğu döneme yakın tarihlerde bölgede görev yapan bir subayın ifadesine göre konsolos, jandarma erini elindeki kamçı ile dövmüştür. Er de milletin şerefini kurtarmıştır (Külçe, 1944:295-296) Aynı dönemde bölgede nahiye müdürü olarak görev yapan Hasan Tahsin [Uzer] Bey de konsolosun nöbetçi eri tokatlaması sonucu cinayetin işlendiğini kaydetmektedir (Uzer, 1979-154) Ayrıca bkz. (Tahsin Paşa, 1931-142).

nöbetçiye yönelen konsolosun nöbetçinin kimliğini sorduğunu ileri sürmektedirler.²⁴ Konsolosun ne dediğini anlamayan nöbetçi de silahını ateşleyerek konsolosu öldürmüştür. Konsolosun yanında bulunan Bulgar öğretmen Mısırkof olay üzerine bayılmıştır. Hadiseden dokuz gün sonra bir Fransız gazetesi öldürülen konsolosun daha önce de aynı askerî tokatladığı için anılan askerînin intikam almaya yemin ettiğini ve cinayetin intikam maksatlı işlediğinin anlaşıldığını yazmıştır (Le Matin, 17.08.1903: 3).

Manastır İngiliz Konsolosu MacGregor ise Hüseyin Hilmi Paşa'ya "*mah-remane*" olarak kendi özel tahkikatına göre maktul konsolos nöbetçi nefere öldürmek kasdıyla tabanca ile ateş ettiğinden nöbetçinin kendini korumak için cinayet işlemek zorunda kaldığını ifade etmiştir [BOA, Y.PRK.MK,15/13, 19 Ca 1321 (13 Ağustos 1903)].

Konsolosun vurulmasından birkaç saat sonra Manastır Valisi ve Komutanı tarafından Sultan Abdülhamid'e çekilen telgrafta anlatılan olayın cereyan tarzı ile İngiliz konsolosunun ifadesi uyumludur. Telgrafa göre er niçin selam vermediğini soran Rus konsolosa görmediğini beyan ederek affını dilemiştir. Konsolos, nöbetçi jandarma neferine "*bir iki güne kadar halinizi göreceksiniz*" dedikten sonra "*sövüp saymış*" ve tabancasına davrandığı sırada nöbetçi er can korkusuyla konsolosa ateş etmiştir. Nöbetçinin kurşunu konsolosa isabet etmiş ve konsolos ölmüştür. Yere düşen tabancası arabacısı tarafından alınarak konsolosluğa götürülmüştür [BOA, Y.PRK.UM, 66/4, 18 Ca 1321 (12 Ağustos 1903)].

Olay günü Sultan'a "*Kaimimakam Ragıb ve Yüzbaşı Murteza kulları*" tarafından gönderilen jurnal telgrafi da Manastır Valisi ve Komutanın raporunu teyid etmektedir. Jurnalde farklı olarak konsolosun nöbetçiye dövdüğü ve tabanca ile iki el ateş ettiği ileri sürülmüştür. Ayrıca maktul konsolosun cenazesinin konsoloshaneyeye götürüldüğü ve Vali tarafından muayene için gönderilen doktorun kabul edilmediği rapor edilmiştir. Journale göre, Vali olayı tahkik için konsolosluğa gidecektir [BOA, Y.PRK.UM, 65/116, 14 Ca 1321 (8 Ağustos 1903)].

Olay mahalline yakın bir kışlada bulunan Erkân-ı harp yüzbaşı Enver [Paşa], silah sesi üzerine karakola koştuğunu, neferin soğukkanlılığını koruyarak "*ben vurdum*" dediğini ve silahı kendisine teslim ettiğini yazmıştır (Cengiz, 1991: 47).

Olay üzerine şehirdeki Avusturya-Macaristan Konsolosluğu vilayete bir nota ile başvurarak Rus konsolosunun Müslüman halk arasındaki "*galeyan ve heyecan*" sonucu meydana getirilen gizli bir tertip neticesi öldürüldüğünü

²⁴ Paris Rus Sefaretinden aldığı bilgilere dayanarak olayı haber veren 10 Ağustos 1903 tarihli bir Fransız gazetesine göre konsolosun selam vermeyen neferi uyarması üzerine, nefer önce konsolosu vurmuş daha sonra Bulgar öğretmene ateş etmiş ancak isabet ettirememiştir (Le Matin, 10 Ağustos 1903:1). Tanınmış bir Amerikan gazetesine göre ise Rostkovski'nin nöbetçi nefere "*Türk domuzu*" şeklinde hakareti üzerine cinayet işlenmiştir (New York Times, 11 Ağustos 1903: 3).

ifade eder. Anılan konsolos ve diğer konsoloslar kendilerine de yönelecek suikastlara karşı acil tedbirler alınmasını talep ederler. Osmanlı makamları konsoloslukların güvenliği için tedbirleri yoğunlaştıracaktır [BOA,A.MKT. MHM, 730/22, 17 Ca 1321 (11 Ağustos 1903)].²⁵

Diğer taraftan Rostkovski'nin öldürüldüğünün duyulması üzerine Sırp-lar Belgrad'da Osmanlı Sefareti önünde protesto gösterisi yaparak sefaretin camlarını taşlarla kıracaklardır (Nikitin, 2004).

Aynı dönemde dış basında Türklerin Avusturya-Macaristan, İtalya ve Fransa konsoloslarını ölümle tehdit ettiklerine ilişkin haberler yayınlanır (Manchester Guardian, 14 Ağustos 1903:5 ve The Times, 14 Ağustos 1903). 17 Ağustos 1903 tarihinde Fransa Hariciye Nazırı, Manastır konsoloslarının suikast tehdidi aldığını, vahim neticeler doğuracak böylesi bir eylemin ön-lenmesi için tedbir alınmasını talep eder. Konuya ilişkin Manastır Valiliğine tedbir alınması için Sadâret tarafından talimat verildiği görülmektedir [BOA, BEO, 2144/160767, 25 Ca 1321 (19 Ağustos 1903)].²⁶

Yargı Süreci

Bu olayla ilgili yargı süreci Sultan'ın iradesiyle "*Divan-ı harb*" kurularak gecikmeden başlatılmıştır [BOA, Y.PRK.A, 13/54, 15 Ca 1321 (9 Ağustos 1903)].²⁷ Divan-ı harbin kurulduğunun ertesi günü Rumeli Umum Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'ya sanığa "*lazım gelen mücazat-ı şedidenin tertibi*" ve verilen cezanın "*yarına kadar*" bildirilmesi talimatı verilmiştir [BOA, A.MKT. MHM, 730/22, 17 Ca 1321 (11 Ağustos 1903)]. 14 Ağustos 1903 tarihli Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'nın bir yazısından anlaşıldığına göre, Rus konsolosunun katlinden hemen sonra yargılamalara ilişkin ilgili önemli kararları alacak olan "*Encümen-i Meclis-i Mahsus-ı Vükela*" teşkil edilmiştir. Anılan heyet sanıklar hakkında verilecek Divan-ı harp hükmünün "*başkaca bir istizan ve emir istihsaline hacet bırakılmaksızın*" hemen yerine getirilmesini daha muhakeme neticelenmeden Sultan'a teklif etmiş, bu teklif hükümdar tarafından kabul edilmiştir [BOA, Y.A.HUS, 454/29, 20 Ca 1321 (14 Ağustos

²⁵ İstanbul'daki sefirler de hükûmete başvurarak Manastır'da Müslüman halkın öfkesine karşı Makedonyadaki konsoloslarının can güvenliklerinin sağlanmasını talep etmişlerdir [BOA, Y.PRK.TKM, 47/15, 22 Ca 1321 (16 Ağustos 1903)].

²⁶ 21 Ağustos 1903 tarihinde Kırkkilise [Kırklareli] Fransız konsolosunun güvenliği için bir diğer başvuru yapılmıştır [BOA, BEO, 2157/161746, 8 C 1321 (1 Eylül 1903)].

²⁷ Divan-ı harp, İbrahim Edhem Paşa başkanlığında beş üstsubay ve bir alay eminden teşkil edilmiştir [BOA, Y.MTV, 249/108, 21 Ca 1321 (15 Ağustos 1903)]. Divan-ı harbin ivedilikle kurulması ve idam hükmü vermesinde, Sultan'ın mutemet adamlarından Selim Melhame Paşa'nın olayın olduğu gece Rus Sefaretine giderek aldığı izlenime nazarın yaptığı tavsiyelerin rolü olduğu anlaşılmaktadır. Selim Melhame, sanığın yargılanarak "akşama kadar" idam cezasına çarptırılmasına ve neferin amiri olan subayının ordudan atılmasına ve ayrıca olaya sebebiyet verenlerin mahkemeye sevkedilmelerini ve durumun Rusya Sefaretine bildirilmesini teklif etmiştir [BOA, Y.PRK.TNF, 7/63, 14 Ca 1321 (8 Ağustos 1903)].

1903)]. Daha yargılama başlamadan sanıklar hakkında idam kararı verileceği anlaşılmaktadır.²⁸

Divan-ı harp, hükmünü cinayetin beşinci günü olan 13 Ağustos 1903 günü vermiştir [BOA, Y.EE, 50/64, 19 Ca 1321 (13 Ağustos 1903)]. Yargılama sonucuna göre "*Jandarma Halim'in tehevürle başladığı fiil-i katli taammüden neticelendirdiğinden Mülkiye Ceza Kanunname-i Hümayununun 170'inci maddesine tevfikan idamına*" karar verilmiştir. Yine aynı yasa maddesi gereğince²⁹ olayda hiçbir dahli olmayan diğer nöbetçi er Abbas da aynı cezaya çarptırılmıştır. Er Abbas, Divan-ı harbe göre cinayeti işleyen Halim'i "*serbest bırakmak suretiyle katle iştirak*" etmiştir [BOA, Y.MTV, 249/108, 21 Ca 1321 (15 Ağustos 1903)].

Olayla ilgili yargılananlardan er Zeynel ile Belediye Fenercisi Tevfik, yalancı tanıklıktan sırasıyla 15 ve 5 yıl kürek cezasına çarptırılmıştır.³⁰ Cinayet sırasında bayılan Bulgar öğretmen Mısırkof'u konsolosluğa götürürken maktul konsolos hakkında saygısızca konuştukları ileri sürülen Mülazım İsmail Hakkı Efendi ile Mülazım Salih Efendi hakkında da Askerî Ceza Kanunu'nun 200'ncü maddesine ordudan uzaklaştırılma cezası verilmiştir.³¹

Ruslar hadisenin Manastır Valisi Ali Rıza Paşa tarafından tertip edildiğini ileri sürerler. Ancak yabancı devlet memurlarının da bulunduğu tahkikatta bu iddianın doğru olmadığı anlaşılmasına rağmen, Ali Rıza Paşa olayın ertesi günü görevden el çektilerle İstanbul'a uğratılmaksızın Trablusgarb'a sürgüne gönderilir (İnal, 1982b:2106-2107 ve New York Times, 11 Ağustos 1903:3). Ali Rıza Paşa'nın yerine 11 Ağustos 1903 günü Ebubekir Hazım Bey [Tepeyran] atanır ve ertesi gün göreve başlar [(BOA, A.MKT. MHM, 730/22, 17 Ca 1321 (11 Ağustos 1903)]. Olayla ilgili Ali Rıza Paşa dışında Manastır Jandarma Komutanı, bir Jandarma Binbaşısı ve Bölük Ağası da azledilir [BOA, Y.PRK.A, 13/55, 15 Ca 1321 (9 Ağustos 1903)]. Ayrıca

²⁸ Ancak bir İngiliz gazetesinin iddiasına göre Rus Sefiri 11 Ağustos 1903 günü Sultan'la görüşmüş sanığın aleni idamında ısrar etmiş, Türk tarafı idamı kabul etmemeye çalışmıştır (The Times, 14 Ağustos 1903).

²⁹ "Bir kimsenin taammüden katil olduğu kanunen tahakkuk eyler ise kanunen idâmına hükm olunur" (Düstür, 1289:574).

³⁰ Manastır Konsolosluğunu tedvir eden Mandalstam'ın Petersburg'a telgrafla bildirdiğine göre anılan şahıslar sanık İbrahim'i mahkeme önünde savundukları için yalancı şahitlikten cezalandırılmışlardır (New York Times, 16 Ağustos 1903, s. 4).

³¹ 1869 tarihli Askerî Ceza Kanunu'nun 200'ncü maddesi; işret, tembellik, kumarbazlık ve ihmal gibi alışkanlıkları yüzünden taşıdığı rütbenin haysiyetini koruyamayan subaylardan "mükerreren hafif ceza ile muamele olunub yine" bu alışkanlıklarını düzeltmeyenlere divan-ı harbce muhakemede bu alışkanlıkları kanıtlananlara ordudan uzaklaştırma cezası verilmesini öngörmektedir (Askerî Ceza Kanunname-i Hümayunu, 1309: 88). Yukarıdaki maddeye dayanarak her iki mülazımın ordudan tardlarına ilişkin yazışmalar için bkz. [BOA, TFR.1.AS, 6/568, 3 C 1321 (27 Ağustos 1903), TFR.1.AS, 6/571, 4 C 1321 (28 Ağustos 1903); TFR.1.AS, 7/682, 7 B 1321 ve Y.MTV, 249/150, 29 Ca 1321 (23 Ağustos 1903)].

anılan subayların mahkemeye sevklerine de Encümen-i Meclis-i Mahsus-ı Vükela tarafından karar verilir [BOA, Y.A.HUS, 454/29, 20 Ca 1321 (14 Ağustos 1903)].

İstanbul'daki Rusya Sefiri Zinoviyev, olayın Osmanlı Hükûmetinin bölgede güvenliği sağlayamadığından ileri geldiğini ileri sürmüştü, hatta Sultan'ın da vakada sorumluluğu olduğunu ima etmiştir. Ayrıca hadise'nin Rusya'da hükûmeti zor durumda bırakacağı, Makedonya'da Bulgarların kargaşa çıkarması için gerekçe olacağı endişesi ifade edilmiştir [BOA, Y.PRK.TNF, 7/63, 14 Ca 1321 (8 Ağustos 1903)].

Rus diplomatik temsilcileri maktul konsolosun arabasına olay günü Nüzhetiye Karakolu civarında askerî fırından ateş açıldığını (New York Times, 16 Ağustos 1903:4) da ileri sürmüşlerse de yapılan tahkikatta iddiayı doğrulayacak herhangi bir emare bulunamamıştır [BOA, 2170/162695, 25 C 1321 (18 Eylül 1903)]. Yapılan tahkikat sonucunun Hariciye Nezareti'nce Rusya Sefaretine bildirilmesi talimatı verilmiştir [BOA, Y.A.HUS, 554/61, 22 Ca 1321 (16 Ağustos 1903)].

Divan-ı harbin yargılamasında bulunan Enver Bey, Rusya Sefaret Baştercümanı Mandelstam'ın Osmanlı Hükûmeti'ne sürekli hakaretlerine tanık olduğunu yazmaktadır. Enver Beye göre mahkeme, sanığa 15 sene hapis cezası vermesi gerekirken, idam cezası vererek "*ebediyen namını lekedâr*" etmiştir. Zira cinayetin "*tehevvüren*" işlendiğini duruşmalara müdâhil olarak katılan Rus konsolosluk temsilcileri de kabul etmiştir (Cengiz, 1991: 47-48).

Dönem boyunca hemen her türlü gelişmede Osmanlı İmparatorluğu için neredeyse tek karar verici olan Sultan Abdülhamid'e, erişebildiğimiz kayıtlara göre sadece Tophane Müşiri Mustafa Zeki Paşa ölçülü bir dille, dengeli davranmasını yazılı olarak tavsiye etmiştir. Müşir Paşa esas sorumlunun maktul konsolos olması sebebiyle "*Devlet-i Âliyyelerinin mağduriyetinin meydana*" olduğunu arz etmiştir [BOA, Y.PRK.ASK, 199/109, 17 Ca 1321 (11 Ağustos 1903)] Dört ay önce Mitroviçe Konsolosu Şerbina'yı vuran Onbaşı İbrahim'in idam cezasını Rus Çarı'nın Sultan'dan affını rica ettiği gün, Padişaha "*atıfet ve merhameti*"ni göstermesi için başvuran Osmanlı ricalinin [BOA, Y.A.RES, 120/70, 1 S 1321 (29 Nisan 1903)], Manastır Divan-ı harbi'nin idam hükümlerine karşı bir girişimde bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Yargılamanın hukuki esas ve gerekçelerden ziyade siyasi mülahazaların gölgesinde sürdüğü ve sonuçlandığı anlaşılmaktadır. Sultan'ın Başkâtibine göre Rusya'nın hiddeti karşısında "*jandarma neferinin idamı gibi acı bir akıbete bile rıza gösterilmiştir.*" (Tahsin Paşa, 1931: 142).

Sultan Abdülhamid güncel ağır problemleri öteleyebilmek için ileride kendi şahsı ve daha ziyade devlet için çok ağır bir bedelin ödeneceği gelişmeleri hızlandıracak olan bilinen hareket tarzını tercih etmiştir.

İki jandarma neferi hakkında verilen idam hükmünün infazına askerî makamların yanaşmadığı anlaşılmaktadır. İdamların "*hemen bugün*" infazı-

nın Manastır Garnizon Komutanlığı tarafından yerine getirilmesi için Sadâret tarafından Serasker Rıza Paşa'ya talimat verilmişse de bu emrin yerine getirilmediği anlaşılmaktadır [BOA, Y.MTV, 249/89, 19 Ca 1321 (13.08.1903)]. Ordu haksız bulduğu iki neferinin idamını içine sindiremediğini Sultan Abdülhamid'in emrini yerine getirmeyerek göstermiş olmalıdır.

Divan-ı harbin idama mahkûm ettiği sanıkların cezaları hükmün açıklandığı gün olan 13 Ağustos 1903 günü öğleden sonra, Nüzhetiye Caddesi üzerinde konsolosun vurulduğu yerde asılarak "*aleni*" olarak infaz edilmiştir [BOA, Y.PRK.UM, 66/8, 19 Ca 1321 (13.08.1903), BOA, Y.PRK.MK, 19 Ca 1321 (13 Ağustos 1903) ve The Times, 15 Ağustos 1903]³² Manastır'daki yetkili makamlar cezanın infazını Mabeyne aynı gün ayrı ayrı rapor etmişlerdir. Kolordu Komutanı Ömer Rüşdü Paşa idamın infazının mahalli hükümet yetkilileri marifetiyle "*alelusul*" yerine getirildiğini, Rusya konsolosluğunun ısrarı üzerine idam sırasında yüz mevcutlu iki bölüğün de idam mahallinde hazır bulunduğu rapor etmiştir [BOA, Y.PRK.ASK, 200/15, 19 Ca 1321 (13 Ağustos 1903)].

Yüzbaşı Enver Bey, Sefaret Baştercümanı'nın idamın infazına kendisi ile beraber gitmesine ilişkin Umumi Müfettişlik emrine itiraz ettiğini ve mani olduğunu ancak Konsolosun cenazesi nakledilirken bataryası ile 5 pare top atılması görevinden derin bir utanç duyduğunu yazmaktadır (Cengiz, 1991:47-48). Birkaç yıl sonrasının "*Hürriyet kahramanı Enver Bey*" bu olaylar olurken Sultan Abdülhamid rejimiyle artık gönül bağlarını koparmış olmalıdır.

Diğer taraftan idam cezalarının infazının Manastır'da fakir halk kitleleri arasında derin bir infial yarattığı ve konsoloslukların herhangi bir tepki eylemine karşı korumalarının arttırıldığı anlaşılmaktadır (New York Times, 17 Ağustos 1903:1). İnfialin sadece yoksul Manastırlılar arasında değil, Selanik'te de yaygın olduğu (New York Times, 24 Ağustos 1903:1), Arnavutlar arasında idamdan kaynaklanan huzursuzluğun arttığı dış basına yansımıştır (New York Times, 17 Ağustos 1903: 1).

Taziyeler ve Cenazenin Nakli

Konsolos Rostkovski'nin katli üzerine Sultan Abdülhamid, Rus Çarı Nikola'ya bir taziye telgrafı çekmiştir. Telgrafta gereken tedbirlerin alınması için gereken emirlerin verildiği de ifade edilmiştir [BOA, Y.PRK.NHM, 9/42, 30 Z 1321 (18 Mart 1904)]. Bunun dışında Sadrazam Ferid Paşa'nın "*aslına mutabıktır*" diye imzaladığı 11 Ağustos 1903 tarihli bir diğer özür dileme metninde olaydan duyulan derin teessür ile alınan tedbirler sıralanmıştır. Muhtemelen Sultan Abdülhamid'in Rus diplomatik temsilcilerine verilmek üzere kendi adına hazırlattığı bu metinde, olayı hızlı bir şekilde yargılamak

³² Bir Rus kaynağına göre idamlar konsolosun vurulduğu ağacın altında infaz edilmiştir (Nikitin, 2004:ur1).

üzere divan-ı harbin kurulduğu, Vali dâhil bazı görevlilerin işten el çektilerdiği ve maktulun ailesine tazminat verileceği ifade edilmiştir [BOA, Y.PRK.A, 13/55, 17 Ca 1321 (11 Ağustos 1903)]. Bu telgraftan başka Sultan, Petersburg Sefiri Hüsnü Paşa ile de Rus Çarı'na şifahen taziye iletmiştir. Çar'a iletilen şifahi mesajda olaydan duyulan içten teessüre "*Haşmetlü Rusya İmparatoru Hazretlerinin tamamıyla muttali bulduklarına mutmain*" olduğu ifade edilmiştir [BOA, Y.PRK.BŞK, 70/18, 15 Ca 1321 (9 Ağustos 1903)].

Rostkovski'nin öldürülmesinin ertesi günü Sadrazam Ferid Paşa ile Hariciye Nazırı Tevfik Paşa, Rusya Sefiri Zinoviyev'i ziyaret ederek hadiseden duydukları teessürü ifade etmişlerdir (New York Times, 10 Ağustos 1903:3 ve The Times, 10 Ağustos 1903). Aynı gün Padişah'ın emriyle oğlu Şehzade Ahmed Efendi de Rus Sefaretini ziyaret ederek duyulan üzüntüyü dile getirmiştir (New York Times, 12 Ağustos 1903:5). Ancak Sefir Zinoviyev Petersburg'dan talimat alınca kadar "*apology*" [özür] kabul etmeyeceğini beyan etmiştir (The Times, 12 Ağustos 1903).

Sultan adına Manastır'da Rus Konsolosunun eşine taziye ziyareti yapan Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa ağır hakarete uğramıştır. Madam Rostkovski'nin Sultan'ın şahsına ve Osmanlı Devleti'ne ağır sözler sarf etmesi üzerine ziyaret sonlandırılmıştır (New York Times, 29 Ağustos 1903:2). Bu ziyaret esnasında maktul konsolosa daha önce Sultan tarafından verilmiş olan nişanlar Hüseyin Hilmi Paşa'ya iade edilmiştir (Manchester Guardian, 16 Ağustos 1903:5).

Rusya'yı yatıştırmak üzere Sultan Abdülhamid ayrıca "*Encümen-i Meclis-i Mahsus-ı Vükela*" tavsiyesi ile Rostkovski'nin ailesine 400.000 frank³³ tazminat ödemeye karar vermiştir. 13 Ağustos 1903 günü, Rusya Hariciye Nazırı bu tazminatı ailenin reddedeceğini sandığını Osmanlı Sefirine bildirmiştir [BOA, Y.A.HUS, 454/29, 20 Ca 1321 (14 Ağustos 1903)].³⁴ Hariciye Nazırı ayrıca o güne kadar gerek Sultan'ın şahsı ve gerek Osmanlı Hükûmeti tarafından gösterilen hissiyat ve beyanların yeterli olmadığını ifade etmiştir.

Manastır Konsolosu Rostkovski'nin cenaze merasimi için Rusya dört ay önceki Mitroviçe Konsolosu Şerbina'nın cenazesinin naklindeki uygulamanın aynen yapılmasını talep etmiştir [BOA, 454/68, 22 Ca 1321 (16 Ağustos 1903)]. Bu talep Bâb-ı Âli tarafından kabul edilmiş ve Manastır ve Selanik'te iki tabur askerî katılımıyla tören için tedbir alınmıştır [BOA, BEO, 2143/160677, 23 Ca 1321 (17 Ağustos 1903)].

³³ 1903 yılı için Le Matin gazetesinin bir nüshasının fiyatı 5 kuruştur. 1907 yılı için 1 frank'ın karşılığı 2007 yılının 3,5 eurosuna denk kabul edilmektedir [http://en.wikipedia.org/wiki/File:FrancEuro1907-1959.png (06.02.2013)] Buna göre konsolos ailesine 2007 parasıyla 1.400.000 euro gibi bir tazminat teklif edilmiş görünüyor.

³⁴ Bir Fransız gazetesi maktul konsolosun ailesinin Osmanlı Devleti'nin teklif ettiği tazminatı reddetmesini bizzat Hariciye Nazırı Kont Lamsdorf'un tavsiye ettiğini yazmıştır (Le Matin, 17 Ağustos 1903:3).

Öldürülen konsolosun cenazesi 19 Ağustos 1903 günü yoğun güvenlik tedbirleri altında yüksek seviyede protokol uygulanarak kaldırılmıştır [BOA, TFR.1.AS, 7/647, 26 C 1321 (30 Ağustos 1903)]. Bu sırada Manastır'da devam etmekte olan Bulgar İsyanı, güvenlik tedbirlerinin yoğunlaştırılmasını gerektirmiştir. Osmanlı yetkilileri Bulgar komitelerinin cenazenin nakli sırasında muhtemel eylemlerinden ciddi şekilde endişe etmişlerdir. Cenazenin naklinin başlanacağı 19 Ağustos 1903 gününün arifesinde Sultan Abdülhamid Rumeli Umum Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa ile Kolordu Komutanı Ömer Rüşdü Paşa'ya cenazenin nakli esnasında "*Bulgarlar tarafından bir melanet ve şekavet ika olunacağı*" ihbarı olduğu ve gereken tedbirlerin alınmasını irade etmiştir [BOA, YRK.BŞK, 70/51, 25 Ca 1321 (19 Ağustos 1903)].

Bu çerçevede, herhangi bir komiteci eylemine fırsat vermemek için cenazenin nakledileceği Konsoloshane'den İstasyona kadar caddenin her iki tarafı askerle kordon altına alınmış, caddeye çıkan sokakların tamamı ile cadde üzerindeki bütün kahvehane ve dükkânlar kapatılmıştır. Cadde üzerindeki evlerin önlerine güvenlik maksatlı ayrıca ikişer asker yerleştirilmiştir. Cenaze alayına tanınmamış kimselerin yaklaşmalarının önlenmesi için şehir dışında da ayrıca tedbir alınmıştır. Cenaze naklinden önceki günlerde şüpheli ev ve dükkânlar kontrol altında tutulmuştur.

Cenazeye saygı için yapılacak top atışının halkta paniğe neden olması için önceden tebligatta bulunulmuştur. Yine herhangi bir terörist saldırısı olması halinde askerî birliklerin hareket tarzları açıklanmıştır. Güvenlik maksadıyla cenaze alayının önünde ve arkasında askerî kuvvet bulundurulmuştur.

Cenaze törenine Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa, 3'ncü Ordu Komutanı, Manastır Valisi, generaller ve üstsubaylar tören üniformalarıyla katılmışlardır. Kavaslar maktul konsolosun nişanlarını cenazenin önünde taşımışlar, cenazenin arkasında ailesi, konsolosluk memurları, hükümet memurları ve diğer konsoloslar bulunmuştur. Bu grubun gerisinden de Müslüman ve Hristiyan sivil halk³⁵ yürümüştür.

Cenaze, İstasyona getirildiğinde dinî ayin icra edilmiş, cenazeyi Selanik'e götürecek trenin hareketinden önce saygı için beş pare top atışı yapılmıştır. Cenazeyi nakleden katara bir kolağası komutasında 75 kişilik bir birlik de bindirilmiştir. Selanik'e kadar yolda bulunan istasyonlardaki Osmanlı askerleri cenazeye saygı töreni icra etmişlerdir.

Selanik'te de cenaze alayı 4 ay önce Mitroviçe konsolosuna yapıldığı gibi iki tabur asker ve yüksek seviyede katılımı yürütülmüştür. Cenaze, *Teretz* adlı bir ganbotla 22 Ağustos günü (New York Times, 24 Ağustos 1903:1) Selanik'ten Odesa'ya götürülmek üzere alınmıştır. cenazeyi taşıyan

³⁵ Manastır Bulgar Metropolitiği'nin cenaze merasimine katılımcı listesi için bkz. [BOA, TFR.1.KNS, 1/221, 28 Ca 1321 (22 Ağustos 1903)].

ganbot iki gün sonra Boğaziçi'nden geçmiştir [BOA, Y.PRK.ASK, 202/2, 1 C 1321 (25 Ağustos 1903)]. Cenaze 26 Ağustos 1903 günü Odesa'da Vali ve diğer yetkililer tarafından karşılanmış (The Times, 27 Ağustos 1903) ve ertesi gün babasının mezarı yanına defnedilmiştir (Nikitin, 2004:url).

Cenazenin naklinden iki hafta kadar sonra, Prizren Rus Konsolos Vekili, şehirdeki Ortodoks kilisesine öldürülen iki Rus konsolosu için küçük bir çan taktırdığını şimdi de daha büyük bir çan taktıracağını yazıyla ilgili Osmanlı makamlarına bildirmiştir. Sadâret, diplomatik teamüllere uymayan bir üslupla yazılan talebin yerine getirilmesinin Müslüman halkın infialine sebep olacağı gerekçesiyle uygun olmayacağını Rusya Sefaretine bildirilmesini Hariciye Nezaretinden istemiştir [BOA, BEO, 2159/161903, 12 C 1321 (5 Eylül 1903)].

Rusya'nın Osmanlı Karasularına Harp Filosu Göndermesi

Rusya Hariciye Nazırı Kont Lamsdorf 11 Ağustos 1903 günü İstanbul Sefiri'ne bir telgraf çekerek öldürülen konsolosları için "ne Sultan'ın teessür ifadeleri, ne Şehzade Ahmed'in taziye ziyareti ne de Sadrazam'ın ve diğer üst düzey yetkililerin başsağlığı ziyaretleri"nin yeterli olduğunu bildirmiştir. Telgrafa göre Rostkovski cinayeti ve bölgede reformlarla ilgili Osmanlı Devletince işlem yapılması gerekmektedir. Bu çerçevede konsolos katline ilişkin sanığın idam edilmesi dışında, konsolosun arabasına ateş edenlerin de yakalanarak ibret olacak şekilde cezalandırılması, görevden azledilmiş olan Manastır Valisi Ali Rıza Paşa ile diğer mülkî ve askerî yetkililerin olayda sorumluluklarının ortaya çıkarılarak cezalandırılması talep etmiştir (Manchester Guardian, 16 Ağustos 1903:5).

Petersburg, İstanbul Sefiri Zinoviye'ye konsolos hadisesi dışında da Osmanlı Devleti'den başka bazı taleplerde bulunması talimatı vermiştir. Makedonya'da jandarmanın yeniden yapılandırılmasında istihdam edilecek yabancı subayların acilen tayin edilmesi, Hristiyanlara zulmeden Selanik, Manastır ve Prizren gibi yerlerdeki yetkililerin görevden uzaklaştırılmaları ve şiddetle cezalandırılmaları Zinoviye'ın girişimde bulunacağı talepler arasındadır. Rusya Hariciye Nazırı bu taleplerin yerine getirilmesi için Karadeniz Donanmasından bir harp filosunun Osmanlı kara sularına doğru seyre başlaması emrinin verildiğini 15 Ağustos günü İstanbul Sefirine bildirmiştir (Manchester Guardian, 16 Ağustos 1903:5).

Rusya 17 Ağustos 1903 günü Karadeniz Donanması'ndan bir filoyu Osmanlı kara sularına hareket ettirmiştir (New York Times, 18 Ağustos 1903:3). Bu filo dört harp gemisi, dört torpido botu ile altı mayın torpido ulaştırma botundan oluşmuştur (Manchester Guardian, 18 Ağustos 1903:7). Osmanlı İmparatorluğu, gelişmeleri endişe ile takip etmiştir. Rusya'nın Rumeli'ye Hristiyan bir Genel Vali atandırılmasını talep edeceğinden endişe edilmiştir (Manchester Guardian, 20 Ağustos 1903:5). Harp filosunun Osmanlı kara sularına girmesinden bir gün önce, 18 Ağustos günü Rusların

yukarıdaki talepleri Osmanlı Hükûmeti'ne şifahen bildirilir. Aynı gün öğleden sonra Rusya Sefaretini ziyaret eden Hariciye Nazırı Tevfik Paşa Rusya'nın taleplerinin tamamının kabul edildiğini ifade edecektir. Ancak ertesi gün Rus harp filosu 19 Ağustos'ta İstanbul Boğazı girişine 80 km. kuzeybatı mesafede bulunan İğneada açıklarına ulaşacaktır (Manchester Guardian, 21 Ağustos 1903:5).

Bu ara Osmanlı Devleti'ne karşı müşterek uluslararası bir deniz harekâtı ihtimaline hazırlık çerçevesinde İngiliz harp gemileri Selanik açıklarına demirlemiş (Manchester Guardian, 22 Ağustos 1903:7), İtalyan Akdeniz Filosu Osmanlı kara sularına yaklaşmıştır (Manchester Guardian, 20 Ağustos 1903:5).

Sultan Abdülhamid bu ortamda Rusya'yı teskin etme ümidiyle Osmanlı karasularında ultiatom maksatlı demirlemiş bulunan Rus harp filosu mürettebatına hediye yiyecekler göndermiştir (The Times, 22 Ağustos 1903).

Ancak 20 Ağustos 1903 günü Rusya yeni talepleri de kapsayan resmî bir nota verir. Bu notayla daha önceki taleplere ilaveten; cinayetle ilintisinden dolayı Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'nın muaheze edilmesi, hadisenin önceden planlanmış bir tertip olup olmadığının araştırılması ile şüphe üzerine yakalanmış olan tutuklu Bulgarlarla konsolosluklara istihbarat sağlamakla suçlanan şahısların serbest bırakılmalarının sağlanması talep edilir (Manchester Guardian, 21 Ağustos 1903:5).³⁶ Bu talepler kabul edilinceye kadar Rus harp filusunun bulunduğu yerden ayrılmayacağı beyan edilir (The Times, 22 Ağustos 1903). Rusya ultiatom - notasının 12 saat gibi kısa bir süre içinde kabul edilmesi üzerine harp filosu 23 Ağustos 1903 günü Sivastopol'a dönüş için seyre başlar (New York Times, 24 Ağustos 1903:1).³⁷

Rusya'nın İstanbul'a ve Bulgaristan topraklarına yakın bir mevkide olan İğneada'ya harp filosu yollamasının Osmanlı Devleti'ne taleplerini zorla kabul ettirip aynı yıl içinde bölgede iki konsolosunun öldürülmesinin yarattığı itibar kaybını telafi etme düşüncesi yanında, incelenen dönemde Balkanlarda statükonun değişmesini istemediğinden, Bulgaristan Hükûmeti ve Makedonya'da ayaklanma başlatan devrimci komitelere gözdağı niyeti de taşıdığı anlaşılmaktadır (Manchester Guardian, 22 Ağustos 1903:7). Nitekim daha filo bölgeye gelmeden 12 Ağustos 1903'te Rusya Hariciye Nazırı, Sofya'daki diplomatik memuruna filonun gelişinin Rusya'nın Balkan siyasetinin değiştiği şeklinde yorumlanmaması için Bulgar makamlarını uyarması talimatı vermiştir (Manchester Guardian, 16 Ağustos 1903:5). Çarlığın

³⁶ Bir diğer gazete haberine göre bu taleplerin arasında Karadeniz telgraf kabloları imtiyazı da vardır (The Times, 22 Ağustos 1903).

³⁷ Aynı gazete haberine göre Osmanlı Hariciye Nazırı Tevfik Paşa, Rus harp filusunun Osmanlı kara sularında bulunmasının Makedonya'daki isyancılara destek anlamına geleceğinden çekilmesi gerektiğini açıklamıştır.

Uzak-Doğu'da Japonya ile savaş hazırlıkları Makedonya'da statükonun değişmesini tercih etmemesinin önemli bir diğer nedeni olmuştur.

Konsolos Rostkovski'den Sonra

Manastır Konsolosu'nun öldürülmesinden sonra Rumeli'de halk arasında konsolosun ölümünden kendisinin sorumlu olduğu ve katledilmeyi hak ettiği yönünde yaygın bir algı oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu algının dağıtılması için Rusya diplomatik kanaldan Bâb-ı Âli'ye müracaat etmiştir. Sadâret Manastır, Kosova ve Valiliklerine emir vererek vilayet gazetelerinde halkın anlayacağı şekilde konsolosun olayda herhangi bir vebalinin olmadığı şeklinde yayın yaptırmıştır [BOA, TFR.1.A, 11/1067, 3 C 1321 (27 Ağustos 1903)].

Rostkovski'nin katlinden sonra Osmanlı Devleti Rusya'nın takip ettiği Balkan siyasetini değiştirmesinden endişe etmiştir. Berlin Sefareti'nin Alman Hariciye Nazırlığından aldığı bilgiye göre bu siyasetin değişmeyeceğinin anlaşıldığı 3 Ekim 1903 günü bu durum Sadâret tarafından padişahın bilgece siyasetinin bir sonucu olarak yorumlanarak Sultan Abdülhamid'e arz edilmiş görünmektedir [BOA, Y.A.HUS, 458/109, 11 B 1321 (3 Ekim 1903)]. Maktul Rostkovski'nin mahalli Slavlara söylediği ileri sürülen "*Makedonya Slavları için kalben üzülyorum, fakat beni Rusya'nın çıkarları ilgilendiriyor.*" (Nikitin, 2004: url) kanaati gelişen olaylarla Rus Balkan politikası tarafından da teyit edilmiş olmalıdır.

Konsolos suikastlarına karşı Rostkovski hadisesinden sonra da tedbirler alınmıştır. Bu çerçevede Ağustos ayında Prizren Rus Konsolosu için "*fevkalade itina*" ile güvenlik tedbirleri alındığı Kosova Valisince Sadârete ve bizzat Sultan'a arz edilmek üzere Başkitabet'e bildirilmiştir. Vali'nin raporuna göre konsolos "*nizamiye ve jandarma süvarileri muhafazasında*" istediği yere gidip dönmüştür [BOA, TFR.1.A, 11/1080, 6 C 1321 (30 Ağustos 1903)]. Diğer taraftan, dönem boyunca Rus konsolosların bölgedeki faaliyetlerinin de yakından takip edilmiş olduğu anlaşılmaktadır [BOA, TFR.1.A, 19/1859, 10 C 1322 (22 Ağustos 1904)].³⁸

Bir Bulgar akademisyen tarafından Ağustos ayında başlayan isyan sırasında *şoven* Türklerin Fransa'nın Manastır ve Selanik konsoloslarını öldürmekle tehdit ettikleri ileri sürülmüşse de konuya dair başka kaynaklardan bilgi edinilememiştir (Todorova, 1986: 76). İddianın olaylar sırasında ortaya atılan sayısız şayialardan birisi olması muhtemeldir. Başka bir kaynağa göre de aynı yılın Ekim ayı başlarında Vodina'da Rus konsolosunun nüfuzlu bir Arnavut tarafından tehdit edilmesi üzerine şehre 500 kişi kadar bir birlik gönderilmiştir (Johnson, 1904: 228).

³⁸ Konsolosun dış ziyaretlerinde yanına "güvenlik" gerekçesiyle verilen subayın konsolosun temaslarını da kontrol ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bkz. BOA, TFR.1.A, 19/1859, 10 C 1322 (22 Ağustos 1904).

Sonuç

Rusya Uzakdoğu'da Japonya ile savaş hazırlığında olması nedeniyle Osmanlı karasularına harp filosu göndermesine rağmen, Makedonya'da mevcut statükoyu değiştirebilecek girişimlerden kaçınmayı tercih etmiştir. Çarlık açısından Konsolos Rostkovski'nin katledilmesi Rusya'nın bölgede zedelenen itibarının Makedonya Slavları ve özellikle Rusya iç kamuoyunu tatmin odaklı olarak ele alınmıştır.

Hadisenin 1903 yılının önemli gelişmelerinden biri olan Bulgarlar'ın İlinden İsyanı sürerken meydana gelmesi, olayın dış dünyaya yankılarını sınırlamış olmalıdır. Diğer taraftan Kasım 1903'de İlinden İsyanı'nın bastırılmasından 23 Temmuz 1908 tarihine kadar geçen beş yıldan az sürede İngiliz diplomatik raporları esas alınarak yapılan bir hesaplama göre, Bulgar, Sırp, Yunan, Ulah çetelerince 3.300 siyasi cinayet işlendiği (Gounaris, 2005:33) dikkate alınırrsa, konsolos katlinin Rusya ve diğer bölge Slavları hariç dış dünyada sıradan bir cinayetten fazla ilgi çekmemesinin nedeni anlaşılabilir.

Ancak Rumeli'de dört ay gibi kısa bir süre içerisinde iki Rus konsolosunun öldürülmesi, Rusya ve Avusturya-Macaristan'ı Arnavut nüfus çoğunluğunun olduğu yerleri Mürzsteg reform uygulamalarının dışında tutmaya zorlamıştır (Gawrich, 2006: 135).

Dönem boyunca Şemsi Paşa'nın ifadesiyle "*Arnavutlar devletin başına yeni bir dert çıkarmasın*" (Müfid Şemsi, 1995: 64) endişesi ile İstanbul, yabancı müdahalesine gerekçe olabilecek asayişsizlik ve kargaşalardan kaçınmaya çalışmıştır. Arnavutlara mümkün olduğu kadar itidalle davranılmaya çalışılmıştır.³⁹ Ancak yazımıza konu olan Rus Konsolosu'nun katli hadisesinde Sultan Abdülhamid'in krizi politik yönden aşmaya çalışmasına rağmen elinde yaptırım gücü kalmadığından (Aydın, 2012: 118-119) yeterince başarılı olamadığı, bununla beraber güncel ağır problemleri öteleyerek zaman kazanmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Hadise sonrasında Osmanlı Devleti'nin Rusya karşısında "*her türlü zilleti kabule mecbur ve maddeten ve manen makhur*" olması (İnal, 1982b:2107) Sultan Abdülhamid rejimine karşı mahalli halk ile askerî ve sivil devlet bürokrasisinin özellikle küçük ve orta dereceli kademelerindeki yabancılaşmayı arttırmıştır (Cengiz, 1991: 47-48). Ayrıca Mürzteg Programı ve diğer reform uygulamaları Arnavutları korkutmuş ve derinden yaralamıştır. Bu durum Arnavut aydınlarının Arnavut topraklarının parçalanması olarak algılanmıştır. Gittikçe derinleşen yabancılaşma ve meşruiyet krizi

³⁹ İngiliz Avam Kamarasında 23 Mart 1903 günü Makedonya meselesi görüşülürken Mr. Bryce "Sultanın gözdelelerinin birçoğu, Rumeli'de önde gelen yetkililerin çoğu, devlet hizmetinde özellikle orduda en güçlü ve muktedir kimselerin Arnavut kökenli olması" ve bunların Saray ve hükümet üzerinde her sahada etkilerinin Arnavutlara "adalet" icrasını imkânsız hale getirdiğini ileri sürmüştür (http://hansard.millbanksystems.com/commons/1903/mar/23/civil-services#S4V0119P0_19030323_HOC_329).

beş yıl sonra istibdad rejiminin sonunu getirirken, Sultan Abdülhamid sonrası Jön Türk politikaları da Arnavut aydınların gözünde Türklerin “*düşmanlarının elinde oyuncak*” olarak “*budalaca*” siyaset takibi olarak görülmüş, bu da Balkan Harbi’nde Arnavutların “*Sırp ve Yunanlılara karşı kahramanca savaşmak şöyle dursun, çatışmaları ilgisiz bir şekilde*” seyretmelerine yol açmıştır (Avlonyalı Ekrem Bey, 2006: 179). Bu hal, Balkan Harbi’nde Makedonya’nın tamamının elden çıkmasının en önemli sebeplerinden birisi olmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi;

A. MTZ(04).(Sadâret Eyâlat-ı Mümtaze- Bulgaristan Evrakı) 93/14, 103/26.

A. MKT. MHM. (Sadâret Mektubî Kalemi Mühimme Odası Evrakı) 730/22

BEO. (Bâb-ı Âlî Evrak Odası Evrakı) 2041/153075, 2143/160677, 2144/160729, 2144/160767, 2157/161746, 2159/161903, 2170/162695, 2548/191075.

DH. MKT.(Dâhiliye Mektubî Kalemi Evrakı) 750/20.

DH. ŞFR. (Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi Evrakı) 304/43.

TFR. 1. A.(Rumeli Müfettişliği Sadaret ve Başkitabet Evrakı) 11/1067, 11/1080, 19/1859.

TFR. 1. AS.(Rumeli Müfettişliği Jandarma Müşiriyet ve Kumandanlığı Evrakı) 6/568, 6/571, 6/647, 7/682.

TFR. 1. KNS.(Rumeli Müfettişliği Konsolosluk Evrakı) 1/221.

TFR. 1. KV.(Rumeli Müfettişliği Kosova Evrakı) 13/1218, 35/3429.

Y. A. HUS.(Yıldız Sadâret Hususî Maruzât Evrakı) 454/29, 454/61, 454/68, 454/99, 458/109.

Y. A. RES. (Yıldız Sadâret Resmî Maruzât Evrakı) 120/70.

Y. EE. (Yıldız Esas ve Kâmil Paşa Evrakı) 50/64).

Y. MTV.(Yıldız Mütenevvi Maruzât Evrakı) 248/89, 249/108, 249/150.

Y. PRK. ASK.(Yıldız Perakende Askerî Maruzât Evrakı) 199/109, 200/15, 202/2.

Y. PRK. BŞK. (Yıldız Perakende Mabeyn Başkitabeti Evrakı) 70/18, 70/51.

Y. PRK. MK. (Yıldız Perakende Müfettişlik ve Komiserlikler Evrakı) 15/12, 15/13, 15/19.

Y. PRK. NMH. (Yıldız Perakende Name-i Hümayun Evrakı) 9/42.

Y. PRK. TKM. (Yıldız Perakende Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği Evrakı) 47/15.

- Y. PRK. TNF. (Yıldız Perakende Ticaret ve Nafia Nezareti Maruzatı Evrakı) 7/63.
- Y. PRK. UM. (Yıldız Perakende Umum Vilayetler Tahriratı Evrakı) 65/116, 66/4, 66/8, 66/24.
- Hüseyin Hilmi Paşa Evrakı (HHPE), İstanbul, **1/26, 3/162**.
- House of Commons ve House of Lords 1902-1903 yılları Görüşme Tutanakları
- <http://hansard.millbanksystems.com/sittings/1900s> (23.0.2012)
- Avrupa Ülkeleri 1903 Konsolosluk Raporları
- <http://www.macedonian-heritage.gr/OfficialDocuments/events.html> (01.09.2010)

Kitap ve Makaleler

- ADANIR Fikret (1996), Makedonya Sorunu Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi, çev. İhsan Catay, İstanbul: Tarih Yurt Vakfı Yayınları.
- AKSUN Ziya Nur (2010), II. Abdülhamid Han, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Askerî Ceza Kanunname-i Hümayunu (1309), [yy].
- AYDIN Mahir (1989), "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", Osmanlı Araştırmaları, (IX):209-234
- AYDIN Mahir (2012), "Doğu Rumeli'ye Veda "Tophane Konferansı"", Tarih Dergisi, 53 (2011 / 1):115-174.
- ABDÜRREŞİD İbrahim (2003), Âlem-i İslam ve Japonya'da İslamiyet'in Yayılması, II. Cilt, haz. Ertuğrul Özalp, İstanbul:İşaret Yayınları..
- AVLONYALI Ekrem Bey [VLORA] (2006), Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912), çev. Atilla Dirim, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BEYDİLLİ Kemal (1989), "II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Meselesine Dair", Osmanlı Araştırmaları, IX: 77-99.
- CENGİZ Halil İbrahim (1991), Enver Paşa'nın Anıları, İstanbul: İletişim Yayınları.
- COŞAR Ömer Sami (1973), Atatürk Ansiklopedisi, cilt 1, İstanbul: İstanbul Reklam Ltd. Şti.
- DURHAM Mary Edith (1920), Twenty Years of Balkan Tangle, London: George Allen & Unwin.
- (1289), Düstûr, cild-i evvel, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- ERİM Nihat (1953), Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, 1. Cilt (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları), Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- FAZLI Necip (2007), Rumeli'yi Neden Kaybettik? Ankara: Örgün Yayınevi.

- FORTNA Benjamin C. (2008), *The Reign of Abdülhamid II, The Cambridge History of Turkey, vol. 4, Turkey in Modern World*, (Ed. Reşat Kasaba) içinde:38-61, Cambridge: Cambridge University Press.
- GARNER J. W. (Jun 1903), "Record of Political Events", *Political Science Quarterly*, 18 (2):357-384.
- GARNER J. W. (Dec 1903), "Record of Political Events", *Political Science Quarterly*, 18 (4):723-751.
- GAWRYCH George (2006), *The Crescent and the Eagle -Ottoman Rule, Islam and the Albanians, 1874-1913*, London: I. B. Tauris & Co.
- GOUNARIS Basil C. (2005), "Preachers of God and Martyrs of the Nation: The Politics of Murder in Ottoman Macedonia in the Early 20th Century", *Balkanologie*, IX (1-2): 31-43.
- HACISALİHOĞLU Mehmet (2008), *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, çev. İhsan Catay, İstanbul: Tarih Yurt Vakfı Yayınları.
- HEYKİNG A (1904), *A Practical Guide for Russian Consular Officers and Private Persons Having Relations with Russia*, London.
- İNAL İbnülemin Mahmut Kemal (1982), *Son Sadrazamlar III*, 3. bs., İstanbul:Dergâh Yayınları.
- İNAL İbnülemin Mahmut Kemal (1982), *Son Sadrazamlar IV*, 3. bs., İstanbul:Dergâh Yayınları.
- İRTEM Süleyman Kâni (1999), *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi Balkanların Kördüğümü*, İstanbul: Temel Yayınları.
- JOHNSON Charles (1904), "Macedonia's Struggle for Liberty", *The North American Review*, 176 (555):223-235.
- KÜLÇE Süleyman (1944), *Firzovik Toplantısı ve Meşrutiyet*, İzmir.
- KÜLÇE Süleyman (1953), *Mareşal Fevzi Çakmak, Askerî, Hususî Hayatı*, 2. bs., İstanbul:Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık.
- KÜLÇE Süleyman (1944), *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk*, İzmir: Ticaret Basımevi.
- Le Matin*, (10 ve 17 Ağustos 1903).
- LEONİDOVİÇ Yambaev Mihail (2003), "Russkiy Konsul Grigor Şerbina i Starra Serbia", *Yugoslavyanskaya İstoriya v Novoe i Noveyşeev Vremya*, 2003(8), (http://ruskline.ru/analitika/2004/05/25/russkij_konsul_grigorij_werbina_i_staraya_serbiya/?print=y adresinden 3 Ekim 2012 günü erişilmiştir.)
- Manchester Guardian*, (14, 16, 18, 20, 21 ve 22 Ağustos 1903).
- MONROE Will S. (1914), *Bulgaria and Her People*, Boston: The Page Company.
- MÜFİD ŞEMŞİ (1995), *Şemsi Paşa, Arnavudlar ve İttihad - Terakki*, haz. Ahmed Nezih Galitekin, İstanbul: Nehir Yayınları.

- NIKITIN S. A. (2004), Mne serdečno Jal' Makedonskih Slavjan no..., Moscow, 297-307. (<http://www.srpska.ru/article.php?nid=6220%D1%80%D0%B5%D1%86%D0%BA%D1%83> adresinden 25 Ekim 2012 günü erişilmiştir.)
- PERRY Duncan M. (1980), "Death of a Russian Consul: Macedonia 1903", Russian History/Histoire Russe, 7(1-2): 201-212.
- PERRY Duncan M (1988), The Politics of Terror, The Macedonian Liberation Movements 1893-1903, Durham and London: Duke University Press.
- PUŞKİN Aleksandr (2008), Erzurum Yolculuğu, çev. Ataol Behramoğlu, 2. bs., İstanbul:İş Bankası Kültür Yayınları.
- SAATÇI Meltem Begüm (2004), Makedonya Sorunu (1903-1913), Antalya: Akdeniz Üniversitesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- SAYGILI Hasip (2012), 1905 Rus Devriminin Osmanlı İmparatorluğunda Etkileri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- SETON - Watson (1918), The Rise of Nationality in the Balkans, New York: E. P. Dutton and Company.
- SHAW Stanford J.-Shaw Ezel Kural (1977), History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, vol. II, 1808-1975, Cambridge: Cambridge University Press.
- SOWARDS W. Steven (1981), Austria - Hungary and Macedonian Reforms 1902-1908, Indiana University (Unpublished Doctorate Thesis).
- (13 Mayıs 1903), "Şerbina'nın Vefatı", Şûra-yı Ümmet, 2(28):3-4.
- TAHSİN PAŞA (1931), Abdülhamit Yıldız Hatıraları, İstanbul: Ahmet Halit Kitaphanesi..
- TEMELKURAN Tevfik (1972), "Makedonya Meselesine Dair Bir Lahika", Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, I: 147-164.
- TEPLOV V. (1903), "Makedonskaya Cmuta", Russkiy Vestnik, No. 4, (http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XX/1900-1920/Teplov_V/text2.phtml?id=9103 adresinden 23 Ekim 2012 günü erişilmiştir.).
- The Times* (12, 14, 15, 22 ve 27 Ağustos 1903).
- TODOROVA Maria N. (1986), Aspects of the Eastern Question, Sofya: Sofya University.
- TOKAY Gül,(2011), A Reassessment of the Macedonian Question 1878-1908, War and Diplomacy The Russo - Turkish War of 1877 - 1878 and the Treaty of Berlin (Ed. Hakan Yavuz with Peter Sluglett) içinde:253-269,Salt Lake City: The University of Utah Presse.
- TOKAY Ahsene Gül (2003), "Macedonian Reforms and Muslim Opposition", Islam and Muslim - Christian Relations, 14(1): 51-66.
- ULUBELEN Erol (1967), İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, İstanbul: Aykaç Kitabevi.

Hasip Saygılı

UZER Tahsin (1977), Makedonyada Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

WARD A. W. and G. P. Gooch (1923), The Cambridge History of British Foreign Policy 1783-1919, Vol. III, 1866-1919, Cambridge: University Press.